

Верховної Ради України. — 1994. — № 14. — Ст. 80.

2. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

3. Конституції зарубіжних держав : учеб. пособие / сост. В. В. Маклаков. — М. : Волтерс Клувер, 2003.

4. Конституції держав Центральної і Східної Європи / отв. ред. Н. В. Варламова. — М., 1997.

5. Сарагоса Ф. М. Завтра всегда поздно : пер. с исп. / Ф. М. Сарагоса. — М., 1989.

6. Соколов А. С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта // Теория и практика физической культуры. — 1998. — № 2.

7. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учебник : в 4 т. / отв. ред. Б. А. Страшун. — М., 1997.

8. Ищенко С. А. Теория и правовые аспекты управления международным спортивным движением // Теория и практика физической культуры. — 1999. — № 4.

9. Василенко И. А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия / И. А. Василенко. — М., 1998.

10. Закон «О любительском спорте США». — М., 1978.

11. Закон об организации и обеспечении физкультурной и спортивной деятельности во Франции. — М., 1984.

12. Скидмор М. Дж. Американская система государственного управления : пер. с англ. / М. Дж. Скидмор, М. К. Трапп. — М., 1993.

13. Закон о спорте в Испании. — М., 1990.

14. Роль и участие местных органов власти в зарубежных странах в развитии физической культуры и спорта. — М., 1997.

УДК: 341.24:341.4.001.8

С. Войченко,

здобувач кафедри права ЄС та порівняльного правознавства Одеської національної юридичної академії

ДОГОВОРИ РАДИ ЄВРОПИ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ

У міжнародному гуманітарному праві неухильно зростає питома вага норм, орієнтованих на людину. Державами узгоджуються загальнолюдські стандарти прав і основоположних свобод, а також надання самій особі юридичної можливості реалізувати і захищати загально-визнані права і свободи.

Особлива увага державами — членами Ради Європи приділяється виробленню і закріпленню у відповідних договорах основних правових гарантій, що задовольняють уявленням про справедливе правосуддя, гуманне поводження із засудженими, відшкодування збитків завданих злочином, а також велика увага приділяється за-

побіганню тероризму, торгівлі людьми та сексуальній експлуатації дітей та ін. Ці проблеми останніми роками почали привертати все більш пильну увагу більшості держав — членів Ради Європи.

Багато в чому цьому сприяє розширення масштабів організованої злочинності. Все частіше об'єктами посягань організованої злочинності стають співробітники судових і правоохоронних органів, свідки й інші учасники кримінального процесу. У деяких країнах злочинні співтовариства розв'язали справжню війну проти адміністративних, судових і правоохоронних органів, що активізували боротьбу з цим негативним явищем,

а також проти осіб, сприяючих кримінальному судочинству.

З урахуванням вказаних обставин з'явився цілий ряд крупних міжнародних ініціатив і документів, направлених на поліпшення правового становища суб'єктів карно-процесуальних відносин, що містять загальнолюдські стандарти захисту їх прав і свобод у ході здійснення правосуддя. Такі стандарти конститууються як нормативний мінімум, який визначає рівень державної регламентації з допустимими відступами у формі його перевищення або конкретизації [1].

Метою даної роботи є відокремлення та надання загальної характеристики договорів Ради Європи у кримінально-правовій сфері, а також визначення поняття та складання класифікації договорів Ради Європи у кримінально-правовій сфері.

Актуальність теми проявляється в такому:

По-перше, проявляється прогресивний розвиток трансграничної злочинності, в тому числі торгівлі людьми, кіберзлочинності, тероризму та ін., що є слідством лібералізації митного та прикордонного контролю.

По-друге, посиленням співпраці між державами світу по боротьбі зі злочинністю.

По-третє, наявністю порушень прав людини не тільки суб'єктами злочину, а і судовими та правоохоронними органами держави, що є неприпустимим з огляду на роль та функції держави щодо захисту та забезпечення прав людини.

По-четверте, відсутністю в українській науковій літературі повної характеристики та комплексної класифікації договорів Ради Європи у кримінально-правовій сфері.

Необхідно зауважити, що проблематика у сфері договірних джерел права Ради Європи є неповністю вивченою, проте серед зарубіжних вчених заслуговують на увагу праці Л. Б. Алексеева, Б. Ф. Кистяковського, В. І. Кузнецова, І. І. Лукашука, М. Де Сальвіа, Л. Звак, Д. Гомьєн, Дж.-Ф. Бонін, Е. Деко, Н. Кассесс, та інших. Серед вітчизня-

них вчених особливий внесок в розробку проблематики прав людини в системі джерел права Ради Європи зроблений такими вченими, як М. П. Орзіх, В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв, П. М. Рабінович, Л. А. Луць, М. А. Дамірлі, Т. О. Анцупова.

Але жодним автором не було досліджено проблематику джерел права Ради Європи у кримінально-правовій сфері, в рамках однієї з найавторитетніших та впливовіших організацій Європейського континенту — Ради Європи.

Світовою спільнотою розроблені і прийняті документи, які є універсальними стандартами прав людини, в тому числі у кримінально-правовій сфері. Головна роль у розробці цих стандартів належить Організації Об'єднаних Націй, в рамках цієї організації прийняті багатосторонні договори в кримінально-правовій сфері. До них, насамперед, слід віднести такі документи: Загальну декларацію прав людини (1948) [2], Римський статут Міжнародного кримінального суду (2000) [5], Принципи міжнародної співпраці відносно виявлення, арешту, видачі і покарання осіб, винних у військових злочинах і злочинах проти людства (1973) [8], Конвенцію про незастосування терміну давності до військових злочинів і злочинів проти людства (1968) [3], Конвенцію по попередженню і покаранню за геноцид (1948), Міжнародну конвенцію про запобігання апартеїду і покарання за нього (1973) [8], Конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обороту наркотичних засобів і психотропних речовин (1988) [6], Конвенцію ООН проти корупції, Бангкокську Декларацію «Взаємодія і заходи у відповідь: стратегічні союзи у сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя», прийняту на 11-му Конгресі ООН по попередженню злочинності і кримінальному правосуддю 25 квітня 2005 року, Керівні принципи, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей-жертв і свідків злочинів, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та деякі інші [8].

Також необхідно відзначити, що великий вплив на діяльність Ради Європи мають структурні підрозділи ООН, до їх числа необхідно віднести Управління ООН з наркотиків та злочинності, в рамках якої діють Програма ООН по міжнародному контролю за наркотичними засобами (ЮНДКП), Програма боротьби з відмиванням грошей, Центр по міжнародному попередженню злочинності (ЦМПП), Глобальна програма по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, Глобальна програма по боротьбі з торгівлею людьми, Сектор по боротьбі з тероризмом, а також існують комісії по наркотичних засобах та попередженню злочинності та кримінальному правосуддю, Міжрегіональний науково-дослідницький інститут ООН з питань злочинності та правосуддя. Перелічені підрозділи ООН мають тісний взаємозв'язок та співпрацю з органами Ради Європи з питань взаємних консультацій, спільного розроблення програм та фондів.

Відповідно до Статуту Ради Європи [9] метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між державами-членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу.

Ця мета досягається за допомогою органів Ради Європи шляхом розгляду питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також в галузі захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини.

На перший погляд здається, що Рада Європи не має на меті поруч з питаннями національної оборони регулювання в галузі кримінального права, кримінального процесу та кримінального покарання. Але потрібно відзначити, що це не відповідає дійсності, оскільки контроль за виконанням покарань та багато інших питань у кримінально-правовій галузі є безпосередньою та найважливішою функцією Ради Європи, про що свідчать такі факти, як наявність 38 конвенцій

та додаткових протоколів у кримінально-правовій сфері, а також декілька часткових угод та безліч актів Парламентської Асамблеї і Комітету Міністрів Ради Європи.

Під договорами (угодами та конвенціями) Ради Європи у кримінально-правовій сфері, на наш погляд, можна розуміти багатосторонні угоди, укладені в рамках Ради Європи державами-членами та направлені на захист жертв злочинів, регулювання співробітництва правоохоронних органів, справедливе судочинство, гуманне покарання та поведження під час відбування покарання.

Перш ніж звернути увагу на договори Ради Європи у кримінально-правовій сфері необхідно відзначити, що в системі джерел права Ради Європи договори (treaties) займають найвищий ступінь. Це підтверджується відношенням до системи договорів таких важливих правових актів, як Статут Ради Європи, Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Станом на 21.10.2009 р. в системі договірних актів Ради Європи налічується 205 звичайних багатосторонніх договорів (treaties).

Необхідно підкреслити, що, окрім цього, існують також 7 часткових угод (Partial Agreements), 6 часткових розширених угод (Enlarged Partial Agreements) та одна розширена угода (Enlarged Agreement), але ці документи не є договорами в класичному розумінні цього поняття, вони є специфічною формою співробітництва, яка дозволяє декільком державам — членам Ради Європи брати участь у конкретній сфері діяльності, яку не підтримують інші держави-члени. Серед часткових угод на увагу заслуговують такі напрями співробітництва у кримінально-правовій сфері, як Група співробітництва по боротьбі з наркотичною залежністю та незаконною торгівлею наркотичними засобами (Група Помпиду), Група держав по боротьбі з корупцією (ГРЕКО).

Поміж цих правових інструментів виключно конвенціями регулюються відносини у кримінально-правовій сфері.

Систематизуючи договори у кримінально-правовій сфері необхідно відзначити, що вони направлені на:

- взаємодопомогу при розслідуванні кримінальних справ;
- видачу правопорушників;
- захист жертв злочинних дій;
- боротьбу з кіберзлочинністю;
- боротьбу зі зловживанням у фінансовій сфері, отриманні прибутку від злочинної діяльності та на боротьбу з корупцією;
- захист прав людини під час досудового та судового провадження по кримінальних справах, винесення вироку та відбування покарання;
- попередження та боротьбу з тероризмом;
- захист культурної спадщини;
- захист навколишнього середовища.

Розкриваючи характеристику та сутність груп договорів Ради Європи у кримінально-правовій сфері необхідно підкреслити, що багато договорів не мають чіткого прикріплення до певної групи, а можуть належати до декількох груп водночас у зв'язку з універсальним своїм значенням. Прикладом може слугувати Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Дія цих документів поширюється на сфери боротьби з корупцією, попередження та боротьби з тероризмом, боротьби з комп'ютерною злочинністю та інші.

Зупиняючи увагу на сфері взаємодопомоги при розслідуванні кримінальних справ, необхідно зауважити, що до цієї групи можна віднести такі договори: Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. (ETS № 30), Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 17.03.1978 р. (ETS № 99), Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8.11.2001 р. (ETS № 182), Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних

вироків від 28.05.1970 р. (ETS № 70), Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 р. (ETS № 73), Європейську конвенцію про незастосування терміну давності до злочинів проти людства та військових злочинів від 21.01.1974 р. (ETS № 82), Європейську конвенцію про міжнародні наслідки позбавлення права управління автотранспортними засобами 03.06.1976 р. (ETS № 88), Угоду про незаконні морські перевезення, що доповнює Статтю 17 Конвенції ООН проти незаконного перевезення наркотиків та психотропних речовин від 31.01.1995 р. (ETS № 156).

Група конвенцій про видачу правопорушників включає такі документи: Європейську конвенцію про видачу правопорушників від 13.12.1957 р. (ETS № 24), Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників 15.10.1975 р. (ETS № 86), Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 17.03.1978 р. (ETS № 98), Конвенцію про передачу засуджених осіб 21.03.1983 р. (ETS № 112), Додатковий протокол до Конвенції про передачу засуджених осіб від 18.12.1997 р. (ETS № 167).

Група конвенцій про захист жертв злочинних дій включає документи, що мають своєю основною метою попередження, захист і сприяння відновленню майнового, фізичного та емоційного стану особи, яка зазнала шкоди через злочинні дії. До даної групи необхідно включити такі договори: Європейську конвенцію про компенсацію жертвам насильницьких злочинів від 24.11.1983 р. (ETS № 116), Конвенцію Ради Європи про боротьбу проти торгівлі людьми від 16.05.2005 р. (ETS № 197), Конвенцію про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань від 25.10.2007 р. (ETS № 201), Конвенцію про корупцію у контексті цивільного права від 04.11.1999 р. (ETS № 174), Європейську конвенцію про відповідальність за дію продуктів у випадку тілесного пошкодження або смерті від 27.01.1977 р. (ETS № 91).

На нашу думку, необхідно приділити певну увагу групі конвенцій, направлених на боротьбу з кіберзлочинністю. До цієї групи необхідно віднести такі документи: Конвенцію про кібернетичну злочинність від 23.11.2001 р. (ETS № 185), додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи від 28.01.2003 р. (ETS № 189).

Особлива увага до цієї групи пов'язана з таким. Людська цивілізація вступила у XXI століття як у століття електроніки, електронних приладів, Інтернету, електронних джерел інформації. Правоохоронна практика свідчить, що останнім часом в усьому світі спостерігається значне зростання рівня злочинних дій щодо інформаційних систем, що являє загрозу як окремим організаціям, установам та фізичним особам, так й економіці кожної держави та суспільства в цілому.

Конвенцією про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. [1] передбачається надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби зі злочинами у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій як на внутрішньодержавному, так і міжнародному рівнях, укладення домовленостей щодо дієвого міжнародного співробітництва.

Згідно із зазначеною Конвенцією сторони співробітничать шляхом застосування конвенційних норм з метою розслідування або/та переслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, збирання доказів у електронній формі.

Необхідно підкреслити, що протягом останніх десятиліть легалізація («відмивання») доходів, отриманих злочинним шляхом, набула у світі широкого розповсюдження. Ускладнилася і структура злочинних операцій щодо «відмивання» доходів. Організовані злочинні угруповання, використовуючи слабкість національних систем регулювання фінансової системи, здійснюють гнучкі та швидкі операції з переведення та переміщен-

ня активів через національні кордони, вміло використовують розбіжності в режимах регулювання підприємницької діяльності як в межах національних систем, так і між самими системами з головною метою — приховування джерел походження коштів, їх власників та механізмів контролю над ними.

Група конвенцій про зловживання в фінансовій сфері, отримання прибутку від злочинної діяльності та по боротьбі з корупцією — це такі документи: Конвенція про операції із цінними паперами з використанням конфіденційної інформації від 20.04.1989 р. (ETS № 130), Протокол до Конвенції про операції із цінними паперами з використанням конфіденційної інформації від 11.09.1989 р. (ETS № 133), Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 р. (ETS № 141), Конвенція щодо корупції у контексті кримінального права від 27.01.1999 р. (ETS № 173), Конвенція про корупцію у контексті цивільного права від 04.11.1999 р. (ETS № 174), Додатковий протокол до Конвенції щодо корупції у контексті кримінального права від 15.05.2003 р. (ETS № 191), Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та щодо фінансування тероризму від 16.05.2005 р. (ETS № 198).

Зауважуючи, що, незважаючи на велику кількість укладених конвенцій, досі не існує єдиного поняття стосовно «відмивання грошей» ні в міжнародному законодавстві, ні в законодавстві окремих держав. Найчастіше різні способи «відмивання» грошей використовуються в таких випадках, як торгівля наркотиками і зброєю, шахрайство, терористична діяльність, вимагання, проституція, торгівля контрабандними та краденими товарами. Однак за своєю суттю «відмивання» грошей супроводжує будь-який злочин, мотивом якого є одержання доходу.

Група конвенцій, метою яких є захист прав людини під час досудового та судового провадження по кримінальних справах, винесення вироку та відбування

покарання, — це: Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30.11.1964 р. (ETS № 51), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (ETS № 5), Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари, із поправками, внесені відповідно до положень Протоколу № 11 від 28.04.1983 р. (ETS № 114), Європейська конвенція про обчислення строків від 16.05.1972 р. (ETS № 76).

Особливістю цієї групи є питома вага Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це пояснюється тим, що ЄКПЛ регулює майже весь спектр прав людини від стадії пред'явлення обвинувачення, затримання до винесення вироку та відбування покарання.

Щодо проблеми тероризму та конвенцій, які прийняті задля попередження та боротьби з цим явищем, необхідно відмітити, що тероризм, на жаль, став невід'ємною частиною політичних і економічних процесів у світі і являє все більш значну загрозу громадській і національній безпеці. Із одиничних проявів він перетворився в масове явище. Будучи різновидом організованої злочинності, що занурюється корінням в потужну тіньову економіку, тероризм може поставити під сумнів весь процес подальшого розвитку людства.

Група конвенцій направлених на боротьбу з тероризмом містить такі документи: Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом від 27.01.1987 р. (ETS № 90), Протокол від 15.05.2003 р., що вносить зміни до Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом (ETS № 190), Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 р. (ETS № 196).

Реалізація норм зазначених документів не може відбуватися в рамках однієї держави чи навіть одного об'єднання, боротьба з тероризмом є глобальною проблемою та вимагає зусиль у співробітництві не тільки держав, а й утворених ними організацій. Але протидія

— це перш за все попередження, що дасть можливість уникнути жертв, руйнувань та хаосу.

До групи договорів щодо захисту культурної спадщини та навколишнього середовища необхідно віднести: Європейську конвенцію про правопорушення, які пов'язані з культурною власністю від 23.06.1985 р. (ETS № 119) та Конвенцію про захист довкілля через кримінальне право від 04.11.1998 р. (ETS № 172).

Все вищевикладене виявляє, що проблема боротьби зі злочинністю та захист природних прав людини у кримінально-правових відносинах є загальносвітовою проблемою і не може обмежуватися європейським простором.

Більш того, підводячи підсумки, необхідно зауважити, що система договірних прав Ради Європи є однією з найбільш ефективних у світі, це, на нашу думку, обґрунтовується колосальним досвідом роботи Ради Європи в галузі захисту прав людини, наявністю економічно сильних держав, які мають професійні правоохоронні та судові органи, основним партнером Ради Європи є Європейський Союз, однією з опор якого є співробітництво судових та правоохоронних органів, а також спільна зовнішня політика та політика безпеки, компетенція яких дозволяє впроваджувати ефективну протидію та боротьбу зі злочинністю в державах — членах Європейського Союзу та Ради Європи.

Ключові слова: договори Ради Європи, держави-члени, зобов'язання України перед Радою Європи у кримінально-правовій сфері.

Стаття присвячена дослідженню окремої групи договорів Ради Європи, а саме договорів у кримінально-правовій сфері. Дослідження системи цих договорів, їх поняття та класифікації зумовлене, по-перше, актуальністю даної проблематики, по-друге, відсутністю українських наукових міжнародно-правових досліджень в цій сфері. Особлива увага в рамках даної статті приділяється таким

питанням, як вплив міжнародних універсальних договорів на формування джерел права Ради Європи у кримінально-правовій сфері, а також класифікація цих договорів на окремі групи залежно від об'єкта або певного напрямку співробітництва, що регламентується.

The article is devoted to a separate group of Council of Europe treaties namely the treaties in the criminal justice field. Research of system of these treaties, their notions and classifications is due to urgency of this subject, first of all. And secondly, it is due to the lack of Ukrainian international legal research in this area. Special attention in this article is focused on such issues as the impact of universal international treaties on the formation of the Council of Europe sources of law in the criminal justice field. Classification of these treaties into separate groups regardless of the object or certain direction is also an important issue.

Література

1. Меркушин В. В. Противодействие транснациональной организованной преступности / В. В. Меркушин ; под общ.

ред. В. Ф. Ермоловича. — М. : Изд-во деловой и учеб. лит., 2005. — 256 с.

2. Всеобщая декларация прав человека // Действующее международное право : документы : учеб. пособие : в 2 т. / сост.: Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. — 2002. — Т. 2. — С. 218.

3. Конвенция о неприменении сроков давности к военным преступлениям и преступлениям против человечества // Там же. — С. 198.

4. Конвенция о предупреждении геноцида и наказании за него // Там же. — С. 253.

5. Римський статут міжнародного кримінального суду (Рим, 17 липня 1998 року). — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Конвенция ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 // Международное сотрудничество в борьбе с преступностью : сб. док. / сост.: П. Н. Бирюков, В. А. Панюшкин. — Воронеж, 1997.

7. Конвенция о пресечении преступления апартеида и наказании за него 1973 г. // СДД СССР. — М., 1978. — Вып. XXXII. — С. 58–63.

8. <http://www.un.org/russian/document/convents/organizedcrime.htm>

9. Статут Ради Європи // Збірка договорів Ради Європи. — Парлам. вид-во, 2000. — С. 11.

УДК 347.97/99(477)

І. Кривцова,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОЧИНСТВА: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Неодноразово на самітах Україна — ЄС лідери Європейського Союзу розшифрували європейський вибір України як необхідність проведення внутрішніх реформ і впровадження європейських стандартів, які повинні сприяти подальшому наближенню Ук-

раїни до ЄС. При цьому категорія «європейські стандарти» використовується як гасло, а відношення до їх існування щодо побудови та функціонування судової системи України взагалі ставиться під сумнів [1]. Скромні пошуки «європейських стандартів» судоустрою та су-